

## **Neologia i traducció en els processos d'estandardització**

CARLES BIOSCA  
CARLES CASTELLANOS  
Universitat Autònoma de Barcelona

### **Resum**

Aquest text desenvolupa els conceptes de *neologia* i de *traducció* en funció dels processos d'estandardització de les llengües. En primer lloc, s'hi analitzen les relacions existents entre l'activitat de traducció i els processos d'estandardització, tant des del punt de vista de les característiques generals de l'activitat traductora, com tenint en compte les funcions més específiques que la traducció ha exercit històricament en els processos de creació de les llengües literàries, és a dir, en l'elaboració que acompanya els processos d'estandardització. En una segona part, s'examina la relació entre la creació neològica i l'estandardització de les llengües, una relació evident que, en les anàlisis que resumim, és enfocada considerant la tasca neològica com un procés de traducció, enfocament que permet observar amb una perspectiva nova el funcionament d'aquesta modalitat de creació lingüística. També s'aprofundeix en les característiques d'aquestes pràctiques de recreació lingüística. En una tercera part, s'aborda la necessitat de considerar els condicionaments sociolingüístics tant en la traducció com en la neologia, fent una atenció especial envers els casos de les llengües en procés de normalització, casos en els quals aquests instruments de creació lingüística tenen un paper fonamental. L'exposició es clou considerant la necessitat de tenir en compte la importància dels factors sociolingüístics en aquestes activitats lingüístiques «recreadores» complexes que són tant la traducció com l'elaboració neològica. Concretament, de manera conscient o no, les tècniques traductives i terminològiques van acompanyades de consideracions sociolingüístiques fonamentades en l'estandardització.

PARAULES CLAU: autocentrament lingüístic, estandardització lingüística, minorització lingüística, neologia, sociolingüística, traducció de textos.

**Abstract: : *Neology and translation in the standardisation processes***

This text develops the concepts of neology and translation according to language standardisation processes. Firstly, it analyses the relationships between translation activity and standardisation processes, both from the standpoint of the general characteristics of translation, and taking into account the more specific functions that translation has historically exercised in the processes of creation of literary languages, in other words in the elaboration that accompanies standardisation processes. The second part examines the relationship between neological creation and standardisation of languages, an evident relationship which, in the analysis we summarise, focuses on the neological task as a process of translation, an approach that renders it possible to look upon how this form of creation works from a new angle, while also further probing the characteristics of these practices of language creation. The third part addresses the need to consider sociolinguistic conditioning factors in translation and in neology, with special attention paid to the cases of languages in the standardisation process, in which cases these language creation instruments play a fundamental role. This exposition concludes considering the need to take into account the importance of sociolinguistic factors in these complex linguistic activities of “recreation”, namely translation and neology. More specifically, and consciously or not, translation and terminological techniques go hand in hand with sociolinguistic considerations based on standardisation.

KEY WORDS: linguistic self-centring, linguistic standardisation, linguistic minoritisation, neology, sociolinguistics, text translation.

**INTRODUCCIÓ**

En aquesta treball voldríem aportar algunes reflexions entorn de la importància de la perspectiva de l'estandardització de la llengua en l'estudi tant de la traducció com de la creació neològica. El fet és que els fonaments analítics i metodològics amb què s'aborden aquestes dues pràctiques lingüístiques han estat establerts en general partint d'experiències vinculades sobretot a llengües no minoritzades, particularment a llengües àmpliament establertes com ho poden ser el francès i l'anglès. L'enfocament estandarditzador confereix una perspectiva no negligible en un cert nombre de valoracions, tal com ens proposem d'exposar en les consideracions que segueixen.

**1. TRADUCCIÓ I ESTANDARDITZACIÓ**

Si considerem, en primer lloc, la relació entre traducció i estandardització, cal partir del reconeixement bàsic que la traducció ha tingut i té un paper fonamental en els processos d'estandardització. La traducció, essent com és una forma de contacte sistemàtic entre llengües, constitueix, ja per aquest sol fet, un estímul per a

l'estandardització. La traducció ha acompanyat l'estandardització des d'èpoques molt reculades, però la preceptiva d'invisibilitat que s'ha volgut imposar a l'activitat traductiva no ha ajudat gaire a valorar-ne la influència en el tarannà de les llengües.

La incidència de la traducció hi és, tanmateix, decisiva; la traducció ha tingut, en primer lloc, una influència determinant en les reflexions sobre la llengua, de tal manera que no és cap exageració afirmar que la lingüística n'és directament deutora. És un fet reconegut dins la comunitat científica que, sense comparació, no és possible l'anàlisi dels fenòmens socials; així, la reflexió sorgida de la comparació formal entre llengües, activitat impossible sense la traducció, ha estat una de les línies principals de desenvolupament de la lingüística. La reflexió derivada de l'estudi del significat guarda també una relació important amb l'estudi dels problemes de la traducció i és un element central de la teoria lingüística. Concretament, l'observació de l'activitat d'interpretació ha estat un factor molt destacat per al coneixement aprofundit d'aquesta qüestió.

En resum, d'una manera general la traducció estudia la llengua i hi intervé, i per tant en marca l'estandardització, que a través dels temps ha contribuït fortament a sistematitzar-la. La traducció esdevé, amb la pràctica, un dels elements que afavoreixen més les activitats lingüístiques (orals i escrites) necessitades d'estandardització.

La traducció té un doble lligam amb l'estàndard lingüístic, tant perquè és una pràctica que comporta —com hem apuntat— una tensió estandarditzadora com també perquè, d'una manera concreta, ha estat una activitat que, a través de la versió feta des de les llengües més elaborades, ha portat —per mitjà d'un procés d'emulació— al desenvolupament dels recursos i dels estils de la llengua a la qual es tradueix.

Joseph (1987) assenyala la concatenació de diversos processos d'emulació lingüística vinculats de manera evident amb la pràctica de la traducció. Aquest autor explica com el llatí es va elaborar a imitació del grec i com les llengües neollatines, com l'italià, es van elaborar seguint el model de les clàssiques. En el mateix sentit es pot parlar de l'alemany i l'anglès. El francès, al seu torn, es desenvolupà imitant també els referents grecollatins i l'italià. I el romanès s'elaborà més tard seguint el desenvolupament del francès, etcètera.

El mitjà pel qual ha tingut lloc l'elaboració estandarditzadora ha estat prou sovint, de manera concreta, la traducció dels clàssics i de la Bíblia vinculada a unes determinades intencionalitats ideològiques. En són exemples la traducció dels clàssics impulsada per Joan II de França al segle XIII, les traduccions de la Bíblia de Tyndale a l'anglès del segle XVI, la cristianització de Suècia (amb el monestir de Vadstena com a focus de traduccions), la traducció de la Bíblia de Luter per a l'alemany modern, la política lingüística seguida pels sionistes europeus —que

afavoriren les traduccions del jiddisch a la llengua hebrea— o la importància que han tingut per a l'estandardització de moltes llengües africanes les traduccions fetes pels missioners cristians. En el nostre cas, aquest objectiu va ser pres, uns quants anys més tard —com ens recorden Sala-Sanahuja (2002) i Parcerisas (2010)—, per les traduccions religioses de l'Antic i el Nou Testament en diverses èpoques i per un nombre important de traduccions literàries.

Així, l'expansió de la normativa fabriana fou deguda en gran part a la difusió que tingueren les traduccions de la «Biblioteca Popular de l'Avenç», una col·lecció impulsada entre el 1903 i el 1926 des de la revista *L'Avenç*, pionera en l'adopció de la nova normativa, i per a la qual treballà com a traductor Fabra mateix, a més de noms insignes de la literatura catalana com Maragall o Rusiñol. La col·lecció de butxaca, de prop de cent cinquanta títols, la meitat dels quals eren traduccions, incloïa des d'autors clàssics, com Sòfocles, fins a autors contemporanis com Ibsen o Maeterlinck, passant per Molière, Swift, Tolstoi o Mistral. Una importància similar tingué la col·lecció de la Fundació Bernat Metge, que als anys vint i trenta del segle passat abordà la traducció al català de tots els autors canònics grecs i llatins i de la qual no ens podem estar de destacar la versió de l'*Odissea* feta per Carles Riba, que marcà una fita en la consolidació del català com a llengua literària.

És evident, doncs, que la traducció ha contribuït a bastir referents per a la llengua literària. Molts dels autors considerats clàssics en la pròpia llengua foren alhora traductors (Geoffrey Chaucer per a l'anglès; Chrétien de Troyes, Jean de Meung, Rutebeuf i Maria de França per al francès; Joost van den Vondel per al neerlandès al segle XVI; Carles Riba i altres traductors de la Bernat Metge esmentada per al català, etc.). En el nostre cas, les traduccions a què hem fet referència ens van permetre avançar en l'elaboració de la llengua literària catalana contemporània. Tanmateix, sabem que el català estàndard no és un objectiu que es pugui considerar encara plenament assolit.

Convé recordar que Joseph (1987) argumenta aquests processos a partir del sentiment que anomena *d'inelequència*. Els parlants d'una llengua determinada, quan es veuen confrontats amb una altra llengua més elaborada, esdevenen conscients de les mancances expressives de la pròpia i es veuen, així, impel·lits a emprendre un procés d'elaboració (d'estandardització) lingüística.

Si analitzem les quatre fases de l'estandardització lingüística establertes per Haugen (selecció, codificació, difusió i elaboració), la importància de la traducció resulta especialment rellevant en les fases de codificació i d'elaboració, i, poc o molt, pot contribuir també a la difusió de l'estàndard. Hem assenyalat que moltes de les llengües que han reeixit en l'establiment d'una modalitat de llengua referencial en deuen la fixació a la tasca dels traductors, tant pel que fa a l'establiment d'una ortografia coherent, diferenciada i supradialectal —començant pel

sistema gràfic— com pel que fa al desenvolupament i la difusió dels models estilístics emprats.

És innegable, doncs, que sense els processos de comparació que comporta la traducció, mai no s'haurien desenvolupat aquests encadenaments d'estandarditzacions successives que han marcat l'evolució de totes les llengües elaborades del món.

## 2. TRADUCCIÓ I SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

La dimensió social de la traducció no s'acaba, però, en el fenomen de l'estandardització. La traducció, com a pràctica social que és, depèn d'una manera molt estreta de la situació sociolingüística. Posseeix una doble dependència del context social: depèn del tipus de relació entre les llengües en contacte i depèn també de l'estatus social de la llengua en el si de la societat en què és utilitzada. Així, en situacions de contacte de tipus igualitari, ja hem observat que es pot produir el fenomen de l'emulació, una pràctica que ha dut fonamentalment a la imitació estilística i a l'elaboració lingüística.

L'evolució de les relacions sociopolítiques a través del temps ha fet que avui el tipus de relació més usual entre les llengües sigui la relació desigual o de subordinació i minorització. Fora de l'anglès i de les principals llengües de comunicació internacional, totes les altres es poden considerar, en un grau diferent, pendents d'estandardització. Partint d'aquesta constatació, convé assenyalar que la traducció en una situació desigual es veu reduïda de manera molt remarcable ja en la producció mateixa. Les llengües minoritzades, que es troben en una situació geopolítica d'inclusió, redueixen el camp d'activitat traductiva a una part limitada d'àmbits. D'altra banda, el contingut mateix de la traducció resulta marcat de manera sensible per la minorització: reducció d'estils i de registres, dificultats afegides de resultes de la manca d'establiment de l'estàndard, etcètera. La interferència de la llengua dominant distorsiona els criteris d'adaptació i de creació que són propis de la traducció.

Ens interessa, doncs, centrar la nostra atenció, d'una manera especial, en les situacions de minorització i subordinació. Partim de la constatació que la traducció és un fenomen social des de diferents punts de vista. La traducció abordada des de la perspectiva del contacte entre llengües pot ser considerada, o bé un fenomen de colonització, o bé una forma de contacte igualitari. Ja hem descrit en els paràgrafs precedents la funció d'aquesta activitat en aquest darrer cas. No descriurem ara tampoc la funció colonitzadora,<sup>1</sup> encara que en un bon nombre

1. La *funció colonitzadora* és la funció adreçada a la bilingüïtzació de la comunitat de la llengua en qüestió de manera que adquireixi la llengua dominant i adopti aspectes de la seva cultura. Aquesta funció ha estat criticada pel corrent que s'ha identificat amb l'anomenada *traducció postcolonial*.

d'experiències de traducció la pressió de la llengua dominant revela posicions de subordinació que tenen relació amb aquest tipus de relació interlingüística.

Ens centrarem en un cas concret de la traducció en situació de desigualtat: en la funció que la traducció vers les llengües minoritzades exerceix en l'estandardització d'aquestes llengües. Segons els estudis de Marta Garcia (2006) i Carles Biosca (2010), la traducció, en aquesta situació sociolingüística, no és sols un element d'emulació lingüística, sinó que és un element de creació textual en la llengua en qüestió: concretament, la traducció en les llengües minoritzades es polaritza, en la literatura infantil i juvenil, com un instrument per a contribuir al procés educatiu i reforçar uns usos lingüístics afeblits pel procés de substitució. I, en un determinat moment de l'evolució del procés de revitalització lingüística, es dona, d'una banda, preferència a la traducció de les obres de la literatura clàssica i, de l'altra, a produccions socialment relacionades amb l'oralitat en l'àmbit de la poesia i el teatre —en aquest darrer cas, com una prolongació i una reproducció fàcil del llenguatge quotidià més espontani. Aquestes pràctiques permeten una primera ampliació del corpus en dos àmbits complementaris i un avenç en la consolidació de l'estatus cap a l'estandardització. Diferents experiències literàries estudiades (en la llengua sarda, en l'amazic cabilenc, etcètera) confirmen l'existència d'aquests primers passos del procés.

La incidència de la traducció en situacions de minorització s'explica perquè les comunitats lingüístiques que viuen en un procés d'aquest tipus recorren a l'ús de la llengua dominant en aquelles situacions comunicatives, especialment en contextos formals, en què la llengua minoritzada és percebuda com a menys adequada o menys apta per a la comunicació que la llengua dominant. Això fa que en aquests usos concrets la producció de textos en la llengua minoritzada sigui escassa o fins i tot nul·la. En conseqüència, la traducció pren una gran importància en el procés d'estandardització d'aquestes llengües, fins al punt que pot contribuir tant a establir un corpus lingüístic de referència com també a dotar l'estàndard emergent d'un estatus adequat.

La minorització no ha de ser considerada, com ja hem assenyalat, una situació excepcional. Es tracta d'una condició estesa àmpliament, que afecta la major part de les llengües, tal com recorda Carles Múrcia (2010) en la seva exposició dels processos d'estandardització aplicada a la llengua amaziga, en què assenjala la importància universal de l'estandardització quan exposa que «de les cinc mil o sis mil llengües que es parlen al món, només una minoria estan estandarditzades...». I en remarca la necessitat imperiosa: «una llengua que no serveix per a tot no serveix per a res».<sup>2</sup>

2. Carles MÚRCIA (2010), «La planificació lingüística i l'aplicació del model d'estandardització composicional plural a la llengua amaziga», a *Dossier del curs de traducció del català a l'amazic*, p. 26 (vegeu la bibliografia).

Podem concloure, doncs, que la traducció és un instrument de creació literària i un auxiliar fonamental en l'estandardització de les llengües minoritzades. Tots aquests conceptes, que hem aplicat a la traducció, es poden reflectir en la creació neològica. La creació neològica en les llengües minoritzades, tal com podem veure, té la dimensió d'una veritable proesa elaboradora, una mena de creació *ex nihilo*.

### 3. NEOLOGIA, TRADUCCIÓ I ESTANDARDITZACIÓ

A l'hora d'emprendre l'anàlisi de la neologia, la primera cosa que hem de constatar és la tasca ingent que s'ha fet en la llengua catalana, especialment al llarg dels dos darrers decennis. S'han elaborat reculls rigorosos, de l'estudi sistemàtic dels quals s'han destil·lat criteris pràctics de discriminació, i s'ha aprofundit en els conceptes fonamentals, de tal manera que es fa difícil d'afegir res de nou en els aspectes bàsics. Però tot aquest treball acumulat fa possible i reclama alhora la conveniència d'assajar nous enfocaments i noves perspectives que ens puguin il·luminar diferents aspectes d'aquest camp d'estudi. Sabem, per exemple, que la neologia (la creació de mots nous, des d'un punt de vista ampli) no és més que un aspecte de l'estandardització, si entenem per *estandardització* el procés de fer la llengua en qüestió apta per a les necessitats comunicatives que reclama la societat en un moment concret.

Des del nostre punt de vista, podem dir també que no hi ha neologia possible sense un procés o altre de traducció. És cert que hi ha una funció interna de la neologia que tracta de les innovacions de la societat mateixa reflectides en la pròpia llengua i que opera sobretot per mitjà de procediments de composició morfològica i d'extensió semàntica. Però l'àmbit llargament més operatiu, i de molt, és el que resulta dels contactes interlingüístics progressivament més estesos. La globalització pressiona vers una harmonització d'abast «global» (mundial).

Si ho analitzem amb una mica de detall, es pot, fins i tot, arribar a distingir entre diferents tipus de neologismes relacionats amb diferents tipus de traducció. Les actuacions de la neologia es poden disposar —a la manera de la traducció— en funció de diferents graus d'adaptació a la llengua d'arribada.

Hi ha «mots nous» que sabem que «no es tradueixen». Aquest és el cas d'alguns termes en què té lloc una adopció directa, com són els casos de *kitsch*, *bypass*, *sommelier*, etcètera, mots que són incorporats en la seva forma originària. En alguns casos concrets, el procés d'adaptació es pot reduir a l'addició de l'accentuació, en termes com *mòdem*, *ràfting*, *lifting*, etcètera.

Altres «mots nous» provinents d'altres sistemes d'escriptura són objecte d'una simple adaptació gràfica, i ens trobem amb casos de transliteració i de transgrafiació. Entenem per *transliteració* el tipus de transcripció que s'esforça per re-

produir, per mitjà de signes especials (principalment, per mitjà de diacrítics), els grafemes que en la llengua de partida eren representats per mitjà d'un signari (sistema de signes) específic. I anomenem *transgrafiació* la transcripció que reproduïx el terme de la llengua de partida utilitzant únicament i exclusivament els signes gràfics del signari (sistema de signes) d'arribada. En aquest segon cas, es tracta generalment d'una aproximació (sovint, una reducció) fonètica pel fet que l'alfabet d'arribada sovint no pot reproduir amb fidelitat els fonemes de la llengua de partida. Són exemples de transliteració denominacions i termes inclosos en textos enciclopèdics o acadèmics com *Al-Qayrwan*, *fatwa*, etcètera, mots que en la premsa diària podem trobar transgrafats com (*El-*)*Kairuan*, *fâtua*, és a dir, transcrits utilitzant els elements estrictes de la grafia catalana.

Altres «mots nous» inclouen una adaptació morfològica (en els plurals, per exemple), com seria el cas de *currículums* (en què s'ha afegit la pluralització en *-s*, en lloc d'utilitzar el plural llatí *curricula*).

També es pot enfocar com una traducció el cas del *calc lingüístic*, el qual és com una mena de *traducció literal*, com serien els casos de *gratacels* (angl., *skyscraper*), *autogovern* (angl., *self-government*), etcètera.

Hi ha, encara, neologismes que, sense ser calcs, són formes sorgides d'un procés de composició que pot ser considerat una traducció complexa, ja que parteixen sovint de la traducció i la comparació de més d'una llengua, com en el cas de (*reunió*) *cimera* (cf. fr., [*réunion au*] *sommet*; esp., [*reunión*] *cumbre*; angl., *summit* [*meeting*]).

Tots aquests procediments de creació de mots nous poden ser inclosos, doncs, en casos de traducció. D'altra banda, és un fet evident que, sense un bon coneixement dels fenòmens de neologia, no hi pot haver traducció en els nostres dies. L'estreta relació entre la neologia i la traducció permet d'abordar un enfocament de conjunt en un cert nombre d'aspectes.

#### 4. NEOLOGIA, SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA I MINORITZACIÓ

Entrem tot seguit en el nucli de la nostra reflexió entorn de la neologia tractant de la necessitat de considerar la neologia com un fenomen estretament lligat a la situació sociolingüística.

La creació neològica depèn dels dos factors que ja sabem que es prenen en consideració a l'hora d'abordar la traducció. Depèn de les relacions entre les llengües en contacte. I, depèn també —com observàvem— de l'estatus social de la llengua en el si de la societat en què és utilitzada.

Hi ha anàlisis de la creació neològica que no tenen prou en compte aquests factors socials, que no consideren plenament els aspectes sociolingüístics que intervenen en la creació neològica de les llengües. Podria ser un exemple de poca precisió, a l'hora de considerar el marc sociolingüístic, la recomanació imprecisa



que s'ha fet en alguns escrits, com a única consideració, que «no convé que la llengua se separi massa de les llengües veïnes».

Cal aprofundir en els condicionaments socials de la creació neològica per a poder fixar criteris vàlids en diversos àmbits. Les relacions de la sociolingüística amb la terminologia no han estat fluides abans dels darrers anys del segle passat, tal com ens recorda Vila en l'obra citada. L'enfocament sociolingüístic ha anat avançant d'ençà d'una quinzena d'anys, a partir sobretot de les reflexions elaborades per Gaudin en la dècada dels noranta del segle passat, autor del qual citem en la bibliografia una obra d'una data més recent. A casa nostra, diversos autors, com Vila, Marí i Freixa, entre d'altres, han fet aportacions valuoses en el mateix sentit.

Més enllà d'aquestes aportacions, voldríem assenyalar que caldria continuar aprofundint en aquesta línia de reflexió, especialment en el sentit que l'enfocament sociolingüístic es proposi d'abordar qüestions que no es limitin a valorar l'acceptació o el rebuig social d'un terme i a observar els fenòmens de variació.

Una observació atenta ens pot assenyalar, per exemple, d'una manera molt concreta, que la minorització fa més necessari recórrer als neologismes en les llengües que es troben en aquesta situació. És cert que alguns autors han remarcat la importància de tenir en compte les condicions pròpies de les llengües subordinades en els àmbits que estudiem, però, de manera general, les aproximacions que s'han fet a casa nostra des de l'estudi de la traducció i de la neologia a les situacions de minorització han estat de tipus genèric. S'ha constatat la necessitat de tenir en compte aquesta condició, sense que aquestes recomanacions introduïssin conceptes específics adreçats a identificar-ne i corregir-ne les causes.

A la nostra manera de veure, el concepte d'*autocentrament* (com a necessitat de situar les propostes lingüístiques i conceptuals en funció de la pròpia comunitat lingüística, de manera autònoma) és del tot necessari en els processos de normalització social de les llengües subordinades, pel fet que en aquests casos es parteix de les situacions conegudes d'interposició i d'inclusió, existents en la relació amb la llengua dominant. Pompeu Fabra mateix no hauria portat a terme el seu combat contra el que aleshores eren anomenats *barbarismes* sense una consciència implícita d'aquest criteri. És la manca d'aquest criteri el que impedeix de percebre, per exemple, en el moment actual, com a malformacions lingüístiques mots amb radicals i terminacions anòmals com *formigó*, o el gènere femení i el truncament aberrant de mots com *crep* i *casset*, o la grafia distorsionada del mot *billar*, etcètera, simples mostres d'una autonomia escassa envers una llengua dominant.<sup>3</sup>

3. Recomanem especialment els nombrosos treballs de Gabriel Bibiloni i de Lluís Marquet, entre d'altres, per a accedir a una primera visió de la tasca crítica que resta encara per fer en la normalització de la llengua catalana (vegeu la bibliografia).

No podem desenvolupar de manera adequada en aquest article el concepte d'*autocentrament*. Podem assenyalar, tan sols, que és un terme que pertany a l'anomenada *sociolingüística crítica*. Apareix en el *Diccionari de sociolingüística* d'Enciclopèdia Catalana (Ruiz, Sanz i Solé, 2001), però en un sentit més ideològic i conceptual que pròpiament sociolingüístic, tal com es pot trobar també en treballs de Bernat Joan i Marí, entre d'altres. El sentit més pròpiament sociolingüístic d'aquest concepte és descrit per Jordi Solé i Camardons (1994) en l'obra *Sociolingüística per a joves* (p. 63-65), que parteix de l'obra de Roland Breton *Géographie des langues* (1976), en què aquest autor l'explica en funció de l'existència d'un centre pertanyent a la mateixa estructura del grup lingüístic (ètnia autocentrada). La manca d'autocentrament pressuposa un centre exterior al grup lingüístic (ètnia alienada). Segons la nostra concepció, una delimitació més precisa d'aquest concepte en termes sociolingüístics hauria de fer referència a l'absència dels fenòmens d'inclusió i d'interposició, tal com hem assenyalat.

Voldríem advertir que, assenyalant l'existència de malformacions lingüístiques concretes, no ens proposem de posar en qüestió aspectes de la normativa del català, quan hi ha procediments establerts per a fer-ho i institucions que vetllen per establir-ho.

La nostra consideració és de tipus més genèric: voldríem atreure l'atenció sobre la necessitat de fonamentar d'una manera més sòlida i rigorosa les operacions d'estandardització a partir d'una anàlisi més crítica i coherent de les situacions de subordinació. El que volem dir, en resum i referint-nos al nostre objecte de reflexió, és que els mètodes per al tractament de la neologia no es poden limitar a una activitat de tipus notarial basada en la simple observació amb instruments tècnics del «català-que-ara-es-parla (i s'escriu)» que redueix les exigències crítiques al respecte per les normes fonològiques i morfosintàctiques de la llengua catalana. Preconitzem que caldria dotar aquesta activitat d'una perspectiva autocentrada més clarament fonamentada en la voluntat de superar les mancances derivades de situacions de subordinació lingüística.

Els criteris presos habitualment en consideració davant la problemàtica de l'adopció dels neologismes s'acostumen a dividir en criteris lingüístics, terminològics i sociolingüístics.<sup>4</sup> D'entrada, es pot assenyalar que es tracta d'una distinció que no sembla nítida ni prou ben justificada. Les fronteres en el si d'aquesta classificació no semblen prou clares, perquè, per exemple, hi ha criteris terminològics que poden ser alhora lingüístics o sociolingüístics. I, d'altra banda, els aspectes sociolingüístics s'acostumen a centrar en l'estudi dels processos de difusió i d'acceptació, com hem apuntat més amunt, és a dir, sense abordar la

4. Vegeu, per exemple, TERMCAT (2006), p. 46-66, i MARTÍ (2000), p. 174-175.

qüestió des de la perspectiva de l'estudi de l'estandardització, especialment de l'estandardització en el context habitual de minorització relativa, com hem assenyalat.

En resum, una clarificació adequada dels criteris que cal tenir en compte a l'hora d'adoptar els neologismes demana una consideració suficient dels processos que experimenten les anomenades *llengües emergents*. Es tracta, com ja hem observat, d'una situació força generalitzada pel fet que la condició de trobar-se en procés d'estandardització és pròpia de la major part de les llengües i l'estudi d'aquesta pot tenir un valor universal.

## 5. TRADUCCIÓ, NEOLOGIA I CREACIÓ LINGÜÍSTICA

Voldríem afegir tot seguit unes quantes consideracions entorn de l'interès que pot tenir el fet d'abordar conjuntament la traducció i la neologia des d'una perspectiva paral·lela. En aquest sentit, pot ser interessant posar en relleu que l'operació de traducció és un procés de creació (més precisament, de recreació) lingüística. Simplificant a l'extrem el procés, podem definir aquesta activitat interlingüística com l'establiment d'una relació reglada entre dos repertoris lingüístics, el resultat de la qual és la recreació esmentada.

En aquesta perspectiva, crec que pot interessar remarcar que, quan aquesta recreació abasta la neologia, posseeix unes característiques específiques. Hi ha la creença que, en l'àmbit de la neologia (i sobretot de la terminologia especialitzada), la traducció és més fàcil que en altres àmbits, perquè el mecanisme es redueix a un sistema d'equivalències biunívokes allunyades de les provatures més incertes de l'activitat traductiva en altres àrees del lèxic. Tanmateix, recrear neologismes —per molt que es cregui el contrari— és, com sabem, un procés complex, perquè el nou terme, d'una banda, sovint no es troba per mitjà d'una simple tria dins un repertori preexistent, sinó que és la creació d'una nova «peça» que s'ha d'inserir en el conjunt concret d'un camp semàntic i terminològic determinats; i, d'una manera general, s'ha de sotmetre forçosament a les regles lingüístiques i a les normes socials de la llengua d'arribada. Aquesta recreació ha de ser, a més, equilibrada entre els diferents procediments, equilibri més difícil encara si tenim en compte, en el cas de les llengües minoritzades, les necessitats més accentuades de desenvolupament de les creacions neològiques i les exigències d'autocentrament. D'altra banda, la doble funció de la neologia (servir de nexa d'intercanvi fluid de coneixements i d'informació en l'àmbit internacional i, alhora, de cohesió de la mateixa comunitat lingüística) mostra la necessitat d'un altre equilibri afegit, semblantment complex.<sup>5</sup>

5. Vegeu CORREIA (2002).

Ens trobem, doncs, en els casos de la traducció i de la neologia davant processos complexos de recreació lingüística. Hem assenyalat que la creació neològica té relació amb la traducció. I també que, tant la neologia com la traducció, operen d'una manera molt directa en funció de la situació social de la llengua.

Tots som coneixedors del fet que existeix, en la base d'aquestes activitats, una «tècnica» en la tasca terminològica i neològica, i que existeix també una «mecànica» en la tasca de traducció. Tanmateix, el que ens hem esforçat a remarcar amb un èmfasi especial en aquest escrit i en d'altres treballs, és que tant la neologia com la traducció tenen a veure amb la creació; són l'expressió d'una mena d'«art complexa» que abasta múltiples aspectes que van més enllà d'unes tècniques i d'uns mecanismes.

Voldríem que aquesta aportació servís per a incitar a considerar que les condicions sociolingüístiques de les llengües minoritzades són fonamentals per a analitzar tant les creacions de la neologia com les de la traducció.

Els «neòlegs» i les «neologies», tant si som persones tècniques com si, a més, practiquem la traducció, hem de partir de la consideració que quan actuem estem *creant llengua*. I, en aquest sentit, convé tenir present que amb la nostra tasca d'avui no fem altra cosa que continuar aquella activitat iniciada fa anys pels nostres predecessors i els nostres precedents més immediats, que han anat construint amb treball i rigor la nostra llengua comuna.

Ens pertoca ara, a nosaltres, de fer-nos condignes de tot l'esforç que ens ha precedit.

## 6. BIBLIOGRAFIA

- ANTIA, Basey Edem (2000). *Terminology and language planning: An alternative framework of practice and discourse*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- BIBILONI, Gabriel (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Eliseu Climent.
- BIOSCA, Carles (2010). *Estudi de la traducció en llengua sarda i de la incidència en el procés d'estandardització*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- BRETON, Roland (1976). *Géographie des langues*. París: Presses Universitaires de France.
- CABRÉ, M. Teresa (1997). «Standardisation and Interference in Terminology». A: *The changing scene in world languages*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, p. 49-64. [Versió en català a CABRÉ, M. Teresa (2005), p. 39-54]
- (2005). *La terminologia: Representación y comunicación*. Girona: Documenta Universitaria.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2002) (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA. Observatori de Neologia.
- CORREIA, Margarita (ed.) (2002). *Terminologia, desenvolvimento e identidade nacional*. Lisboa: Colibri/ILTEC.

- DELISLE, Jean; WOODSWORTH, Judith (ed.) (1995). *Les traducteurs dans l'histoire*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa.
- DIAZ FOUCES, Óscar (2001). «Cal planificar la mediació lingüística? L'exemple de Catalunya». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 36, p. 121-156.
- DIAZ FOUCES, Óscar; GARCÍA GONZÁLEZ, Marta; COSTA CARRERAS, Joan (2002). *Traducció i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- Espais Terminològics 2007: Neologia terminològica: el tractament dels manlleus* (2008). Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- FRANQUESA, Ester (2000). «La terminologia i les noves realitats». A: MARI, Isidor. *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 177-183. (Sèrie Jornades Científiques; 9)
- FREIXA, Judit (2009). «La interferència en la innovació lèxica del català: Anàlisi dels neologismes amb ciber- i homo-». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 51, p. 259-281.
- GARCIA, Marta (2006). *Aproximación ao estudo dos aspectos que regulan as actividades de mediación lingüística nas comunidades subordinadas*. Tesis doctoral. Universitat de Vigo.
- GAUDIN, François (2003). *Socioterminologie: Une approche sociolinguistique de la terminologie*. Bruxelles: Duculot.
- GINEBRA, Jordi (2006). «Els criteris del TERMCAT en els manlleus i calcs terminològics». *Llengua Nacional* [Barcelona], núm. 55, p. 21-24.
- JOAN, Bernat (1996). *Les normalitzacions reeixides*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- (1996). *Les normalitzacions reeixides: aproximació a a l'estudi de la construcció de llengües nacionals a l'Europa del segle XX*. Barcelona: Oikos-Tau.
- JOSEPH, John Earl (1987). *Eloquence and power: The rise of language standards and standard languages*. Londres: Frances Pinter.
- MARI, Isidor (1993). «Llengües minoritàries i terminologia: La planificació terminològica per a llengües de difusió limitada». *Mundo Ladino* [Vigo di Fassa], núm. 3 i 4, p. 17-25.
- (1996). «Socioterminologia i planificació lingüística» [en línia]. *Jornada Panllatina de Terminologia*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. IULA. <<http://realiter.net/spip.php>> [Consulta: 3 maig 2010].
- MARQUET, Lluís (1979-1985). *Novetat i llenguatge*. Barcelona: Barcino. 3 v.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (2000). «Rellevància del llenguatge especialitzat en el procés de normalització lingüística». A: MARI, Isidor. *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 169-176. (Sèrie Jornades Científiques; 9)
- MÚRCIA, Carles (2010). «La planificació lingüística i l'aplicació al model d'estandardització composicional plural a la llengua amaziga» [en línia]. A: *Dossier del curs de traducció del català a l'amazic*, p. 24-30. <[http://www10.gencat.cat/casa\\_llengues/binaris/Dossier\\_curs\\_traduccio\\_cat\\_tmh\\_2010\\_tcm302-117771.pdf](http://www10.gencat.cat/casa_llengues/binaris/Dossier_curs_traduccio_cat_tmh_2010_tcm302-117771.pdf)> [Consulta: 3 maig 2010].
- PARCERISAS, Francesc (2010). *Traducció, edició, ideologia*. Vic: Eumo.
- RUIZ, Francesc. SANZ, Rosa. SOLÉ, Jordi (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- RULL, Xavier (2006). «La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2006». A: *Llengua i Ús* [Barcelona], núm. 37, p. 70-79.
- SALA-SANAHUJA, Joaquim (2002). «La norma i la traducció». A: MALLAFRÈ, Joaquim (cur.). *II Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 35-51. (Sèrie Jornades Científiques; 14)
- SOLÉ I CAMARDONS, Jordi (1994). *Sociolingüística per a joves*. Barcelona: Biblària.
- TERMCAT, Centre de Terminologia (2005). *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- (2006). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2006*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: TERMCAT.
- VILA, Xavier (2007). «Terminologia i sociolingüística: un distanciament innecessari? - Introducció». A: *Estudis d'implantació terminològica*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- WRIGHT, Sue Ellen; STREHLOW, Richard Alan (1995). *Standardizing and harmonizing terminology: Theory and practice*. Filadèlfia: American Society for Testing and Materials.
- WÜNSTER, Eugen (1998). *Introducción a la teoría general de la terminología y a la lexicografía terminológica*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.